

narrador-historiador un instrumental léxico anexo, adicional en cierto modo al relato que se está haciendo, parecería entonces que poesía (épica y dramática), historiografía y oratoria son vistos como géneros independientes, que en todo caso pueden ser vinculados por un gesto de voluntad del autor que establece a través de los recursos del lenguaje las conexiones necesarias para dar a su texto el peso, la *gravitas*, el tono elevado o el carácter noble del que la prosa carece. Sin embargo, aunque en la actualidad poesía, oratoria e historiografía son vistos como tres géneros diferentes, los antiguos los veían como tres facetas distintas de un mismo *genus*, la retórica, dentro de la cual se amalgamaban estas prácticas, no de un modo indiferenciado, pero sí con una amplia base de procedimientos comunes tales como la *inventio*, o los criterios para la organización temporal y para la disposición de los episodios dentro del relato. Si el *intreccio* de estilos y las relaciones poesía prosa se consideran sólo desde el plano del léxico y de la utilización de imágenes y *loci poetici*, los recursos de la «historia trágica» (*enargeia*, *evidentia*) habrían sido utilizados sólo como un recurso para embellecimiento del relato y entretenimiento del lector, y no como una forma particular de hacer historia a través de la cual se definían sus potencialidades comunicativas y formativas en tanto que relato y su función como medio preciso de configuración y de «construcción significativa» del pasado. Pensar la escritura de

la historia como una operación doble (contar hechos, y adornarlos luego con recursos y lenguaje poético) es olvidar que tanto en la antigüedad como en el presente, ésta se constituye absolutamente en la intertextualidad y en el discurso. Ningún autor antiguo hubiera ofrecido jamás al público una simple recolección de materiales, sin reelaboración artística (E. Norden, 1958, I, 94), ni hubiera pensado en un libro de historia que eventualmente podría haber sido escrito de un modo «plano», o «banal».

Finalmente, afirmar la posibilidad de conocer las intenciones del autor y penetrar el sentido de sus decisiones personales a la hora de seleccionar y reelaborar los textos poéticos implica, en realidad, proyectar hacia el pasado el Tácito autor que nosotros imaginamos que ha debido ser, una construcción elaborada pacientemente a lo largo de diecinueve siglos en base a las diferentes lecturas «autorizadas» de sus obras y concebirlo como dueño de una voluntad omnímoda, capaz de controlar en su totalidad un proceso que, en realidad, nunca termina de realizarse en forma acabada y cuyas consecuencias escapan, casi desde el principio, a los límites de la conciencia del autor. Es que a partir de un determinado punto, los textos empiezan a funcionar por sí mismos, *sine ulla opera nostra* (Séneca, *Ep*, 84, 6).

Ana Cecilia Miravalles
Universidad Nacional del Sur
Bahía Blanca, Argentina

BAÑULS, J.V.; MARTINO, F. de; MORENILLA, C.; REDONDO, J. (eds.). 1998. *El teatre clàssic en el marc de la cultura grega i la seua pervivència dins la cultura occidental*.

Bari: Levante Editori. Col. Le Rane, núm. 21. 412 p.

És aquest un magnífic volum de conjunt que incorpora una vintena de treballs, certament d'àmbit interdisciplinari però coherents amb el tema que dona títol al llibre, i que han estat aplegats pel grup de Recerca i Acció

Teatral de la Universitat de València (GRATUV), el Grup Sagunt.

Bé que el volum sembla contenir les comunicacions sense cap ordre prefigurats, nosaltres hi hem intentat veure una triple

temàtica. Sobre la part grega, encapçala el seguit de treballs la dissertació de J. Pòrtulas, «Tragèdia grega i ideologia», versió actualitzada —a la llum d'unes precisions de V. Citti— d'un estudi seu aparegut abans a *Faventia* 3, 1981, p. 31-46. J. Redondo repassa les diverses interpretacions de l'*Íon* euripídi, per a concloure que, en el seu ideari polític (i també antropològic), el poeta cerca de mostrar *in absentia* la condició del ciutadà atènès. B. Zimmermann fa un estudi paral·lel de l'*Orestes* d'Esquil i del *Filoctetes* de Sòfocles, tot situant-los en el si de la crisi de valors que viu la *polis* a les acaballes del s. v, convertint-se aquests en «bloÙe Schlagworte und Argumentationshilfen, aber keine Lebenshilfe». V. Bañuls reflexiona a partir d'un conegut fragment d'Heràclit ($\eta\theta\omicron\varsigma$ ἀνθρώπων δαίμων, fr. B 119 D.-K.) sobre l' $\eta\theta\omicron\varsigma$ en algunes actituds d'Ífegenia, Èdip, Antígona i, sobretot, Creont. L'aportació de F. De Martino és una excel·lent posada a punt sobre el tema de la teatralitat dialògica d'alguns fragments dels lírics grecs i, a la vegada, un exhaustiu recull de textos extrets de la ceràmica amb apuntaments de personatges que parlen entre ells (referent a textos lírics, vegeu un anterior treball seu a *Kleos* 2, 1997, p. 326-331). J. Llinares proposa lúcidament una lectura antropològica d'*El Ciclop* euripídi a partir de la sàtira contra la «pedagogia cívica» que s'hi practica repetidament. M. Madrid considera la misogínia aristòfànica i la utilització de la feminitat com a motor de la comèdia. C. Morenilla, en fi, tracta les relacions entre comèdia nova i novel·la grega (tot aprofundint en estudis iniciats per C. Corbato i N. Marini), amb interessants puntualitzacions i bibliografia molt al dia.

Així mateix, sobre el teatre llatí compta el volum amb comunicacions diverses. A. Pociña dóna compte de la presència d'Eurípides en Enni, Pacuvi, Aci i Sèneca; també en Ciceró i Aulus Gel·li (on es confessa clarament deutor de R. Marache). D. Escalante fa un original avançament d'estudis més amplis sobre el paper de la dona vella (*anus*) en la comèdia, especialment en

Aristòfanes i Plaute, tot fent veure les diferències i els defectes que s'hi palesen. Cenyint-nos a Terenci, devem a C. Bernal una bona classificació dels papers que interpreten els seus personatges secundaris. C. Ferragut (i altres) recullen, en fi, tot d'impressions i nòtules sobre diferents perspectives des de les quals es pot abordar la lectura i comentari de Plaute a les aules universitàries: són aportacions originals i pioneres en el tema de la renovació pedagògica d'aquest nivell.

La qüestió de la tradició clàssica no hi té menor presència. J.M. Maestre aprofundeix en les comèdies llatines de Palmireno emmarcades en el context valencià del *Studi General* de la segona meitat del s. xvi. J.M. Estellés fa un recull, ben útil, de traduccions llatines de tragèdies gregues (sobretot Eurípides), fetes també al segle xvi. Per la seva banda, J. Ciacma fa un ràpid esbós sobre la presència del drama antic en vuit tragèdies del polígraf venecià Ludovico Dolce, impreses entre 1543 i 1566. Berta Raposo invita a un exquisit passeig per l'obra de Jakob Lenz, exponent de la *Sturm und Drang* i gran coneixedor i adaptador apassionat de Plaute. Centrant-nos més en el nostre segle, Karen Andersen estudia el «joc de màscares» en *Nero läßt grüßen* (1989), «monodrama» de Martin Walser, un dels grans analistes de les diferents etapes socioeconòmiques de l'Alemanya actual, que relata els últims moments de vida de l'emperador. B. Jirku estudia una etapa de Botho Strauß, *Die Fremdenführerin* (1988), que culminà el 1996 amb *Ithaka*: en aquell drama, les relacions de parella són comparades a Pan-Sírix i Dionís-Ariadna; darrera de tot plegat, però, assistim a una «mise en abîme» de la postmodernitat. J. Sanmartín disserta sobre la presència dels fenòmens d'oralitat en el discurs ($\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$) teatral, des d'Aristòfanes fins els sainetistes com Ramón de la Cruz i Arniches o autors de tall realista, com A. Sastre i Alonso de Santos. I una aportació final: Elina Miranda, de la Universitat de L'Havana, dóna compte de la presència i significat d'Antígona en

el teatre a Cuba i Puerto Rico també a mitjan segle XX, cenyint-se de manera particular a *La pasión según Antígona Pérez*, de Luís Rafael Sánchez, una obra farcida d'intertextualitat.

Tal com deixen besllumar les notes anteriors, el volum conté un cúmul d'informacions i reflexions, sempre al dia, força considerable. El nivell de les aportacions és, igualment, molt positiu i en fa desitjar i esperar noves mostres de resultats.

LÓPEZ DE JUAN, Crescente; PLÁCIDO, Domingo (eds.). 1998.
Momentos estelares del Mundo Antiguo.
Madrid: Eds. Clásicas. 223 p.

Oferir una obra com aquesta requereix que abans s'hagi esmerçat molta cura no només per a donar una visió equilibrada de la selecció, sinó sobretot per a examinar si els continguts valen la pena de ser coneguts (o que en resulti alguna utilitat, segons la pragmàtica a l'ús). No és aquest un llibre de conjunt; ben al contrari, es tracta de «deu espurnes», deu moments històrics de capital importància que, potser en certa manera, ajuden a justificar la dedicació i estudi del món clàssic.

La temàtica, tractada per estudiosos de gran categoria, s'articula de la manera següent: el prof. Sánchez Ruipérez hi participa amb una comunicació sobre l'origen de l'alfabet a Grècia tot afirmant que la humanitat en absolut no va ser la mateixa abans que després d'aquesta imponderable aportació cultural (p. 18). Igualment, de temes d'actual pervivència tracten els dos capítols següents: Mercedes Morillas detalla la transcendència dels jocs olímpics com a identitat col·lectiva (el panhel·lenisme); i D. Lara estudia, en el segon, com encara avui es manté un similar posicionament davant la ciència tal com ensenyava la medicina grega des d'Hipòcrates.

Els detalls que envolten la construcció del Partenó, en el quart capítol, serviran per a atansar-nos als moments d'auge màxim de

L'aparició del llibre es complementa amb un altre petit volum, una traducció del *talk-show* de Walter Jens, *Sófocles y Brecht* (Universitat de València, 1998), una exquisida edició amb estudis preliminars sobre ambdós dramaturgs també a cura dels diferents membres del GRATUV.

Ramon Torné Teixidó
IES Lluís de Peguera (Manresa)
rtorne@pie.xtec.es

la democràcia atenesa en tots els seus aspectes (estètics, socials, religiosos): tot un símbol de l'activitat intel·lectual de l'època de Pèricles. L'altra cara de la moneda en allò que la democràcia atenesa tingué de negatiu —sobretot arran de la desfeta de la guerra del Peloponès— és estudiat per l'acadèmic Rodríguez Adrados en la seva dissertació sobre la mort de Sòcrates, on presenta un enfocament d'aquesta figura paragonant-la amb els herois de la tragèdia grega.

La història de Roma és repesa des de tres punts crítics: el moment de la «caiguda» dels reis de Roma, un pas («inici de l'època de la Llibertat», en felix expressió d'historiadors d'època imperial) del qual se sentiren sempre orgullosos els romans; el punt d'inflexió d'un sistema a un altre que suposà la mort de Cèsar (el capítol VII, «les idus de març» està magníficament documentat); i el llarg «regnat» d'August, al qual és dedicat un capítol mostrant com aquest hàbil emperador sabia adaptar-se a les diverses expectatives que «el conjunt de la població» posava en ell.

No hi manquen aportacions de la ciència neotestamentària: el professor A. Piñero, fa una excel·lent exposició de l'«humus cultural» l'any 1 i de la propiciació per al naixement i propagació del cristianisme aleshores. És un documentadíssim capítol sobre